

تجربه‌نگاری مدرسه‌های مسجدمحور (مطالعه موردی: مدرسه مسجدمحور یاوران ولایت قم)

امید نیک داد* کریم خان محمدی**

چکیده

پژوهش حاضر از نوع کیفی، با شیوه توصیفی - تحلیلی است که ابزار گردآوری اطلاعات آن، روش مصاحبه باز و نیمه‌ساختاریافته بوده، بر اساس الگوی «SWOT» صورت گرفته است. این پژوهش درصدد پاسخ به این پرسش‌ها است که اساساً مدرسه مسجدمحور به چه مدرسه‌ای می‌گویند، دارای چه ویژگی‌ها و فعالیت‌هایی است و نقطه قوت‌ها، نقطه ضعف‌ها، چالش‌ها و فرصت‌های پیش روی این نوع مدرسه کدام است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که این الگو با توجه به اینکه در ابتدای راه است، دارای نقطه قوت‌ها و نقطه ضعف‌هایی است که می‌توان با تقویت نقطه قوت‌ها و زدودن نقطه ضعف‌ها، تا اندازه زیادی به رواج و گسترش آن کمک کرد. گفتنی است، طرح مدارس مسجدمحور دارای چالش‌ها و فرصت‌هایی پیش روی خود است که می‌توان با تبدیل چالش‌های آن به فرصت‌ها و همچنین استفاده از فرصت‌های آن در پیشبرد هرچه بهتر این مدارس و گسترش آن در سطح کشور کوشید.

واژگان کلیدی: تجربه‌نگاری، مدارس مسجدمحور، یاوران ولایت، مربی.

---

*. دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه آزاد اراک. omid.nikdad@yahoo.com.

** . دانشیار دانشگاه باقرالعلوم (ع).
* . دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه آزاد اراک. omid.nikdad@yahoo.com.

۱. مقدمه

امر تعلیم و تربیت در قالب فعالیت اجتماعی، در طول تاریخ، در جامعه‌های گوناگون، متناسب با سطح فرهنگ آن جامعه‌ها شکل گرفته و مکان‌هایی مانند دارالمعلم‌ها، مدرسه‌ها، خانقاه‌ها، مکتب‌خانه‌ها و مانند آن‌ها، به این منظور بنا شده که با نظام آموزشی هر دوره آموزشی و تربیتی مطابقت داشته است. مدرسه، پیش‌ازین، در قالب یک نهاد، در راستای هدف‌های حوزه علمیه به کار می‌رفت؛ مکانی ضمیمه شده به مسجد که در آن، علوم اسلامی، حدیث، تفسیر و فقه آموزش داده می‌شد. این نهاد با آهنگی طبیعی به آرامی رشد کرد و احتمالاً با تغییری عمده در سبک تدریس، گسترش یافت. در زمان‌های گذشته، وظیفه و مسئولیت مدرسه‌ها، بیشتر آموزش‌های دینی بود (رابرت هیلن، ۱۳۶۷: ۴۴۶ - ۴۵۰). در آن زمان، مدرسه‌ها، به منزله یکی از رکن‌های اصلی سازمان‌های شهری، به وسیله قشرهای گوناگونی، همچون عالمان، مدرسان، سلاطین و ثروتمندان ساخته می‌شد و افزون بر کارکرد آموزشی - مذهبی، در بسیاری از اوقات، نقش سیاسی - اجتماعی نیز بر عهده می‌گرفت؛ در آن دوران، فراگیری علم و دانش به افراد خاصی محدود بود، ولی افزون بر علوم اسلامی، آموزش علوم دیگر نیز رایج شد (پهلوان‌زاده، ۱۳۹۲: ۱۷۳). در واقع، عملکرد مدرسه‌ها در هر دوره با توجه به مسئله‌های فرهنگی و اجتماعی تعیین می‌شد.

مدرسه، پس از خانواده، از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی، تربیتی و آموزشی، و نیز اصلی‌ترین رکن تعلیم و تربیت است. انتقال فرهنگ و ارزش‌های اساسی هر جامعه، در کانون اصلی توجه نظام آموزشی قرار دارد، به گونه‌ای که مدرسه، دانش‌آموزان را متعهد می‌سازد تا ارزش‌های جامعه را درونی سازند؛ بنابراین همواره یکی از دغدغه‌های پدر و مادران برای رشد و شکوفایی استعدادها و نیز تربیت درست فرزندان‌شان و آماده کردن آن‌ها برای ورود به جامعه، پیدا کردن مدرسه‌هایی با استانداردهای آموزشی و تربیتی خوب است تا با خیال آسوده فرزندان خود را به آن بسپارند. متأسفانه سازوکار آموزشی کشورمان نتوانسته آن‌طور

که باید و شاید، به دغدغه های این پدر و مادران پاسخ بدهد.

چند سالی است که مدارس با هدف پیوند مسجد و تعلیم و تربیت اسلامی، با توجه به خلأ موجود در کشور، فعالیت خود را آغاز کرده است. این مدرسه ها که به مدرسه های مسجد محور معروف شده، دارای برنامه های آموزشی و روش ویژه خود است و محل استقرار آن ها، مسجد است. مدیریت غالب این مدرسه ها را یک روحانی آشنا با بحث های تربیتی بر عهده دارد. تربیت اسلامی، سبک زندگی اسلامی، استعدادیابی و تربیت انقلابی، از برنامه ها و هدف های مهم این مراکزها عنوان شده است. مدرسه های مسجد محور دارای یک الگوی یکسان نیست، بلکه به شدت متنوع و دارای شیوه های مدیریتی گوناگون بوده، تنها در مکان و نوع نگاه به تربیت، با هم مشترک است. شاید بتوان گفت که در رویکردهای آموزشی، الگوی تربیتی، انگیزه ها و ایده های این دسته از مدرسه ها، میان نخستین مسجد - که این کار را در مشهد آغاز کرد - تا مدرسه های مسجد محوری که به تازگی در شهرستان های دیگر راه اندازی شده، دامنه گسترده ای از تفاوت وجود دارد.

درباره چگونگی فعالیت این مدرسه ها، پژوهش های علمی صورت نگرفته و اگر هم مطلبی نوشته شده، بیشتر جنبه گزارشی، توصیفی، خبری و به ویژه روزنامه ای دارد. در این پژوهش، یکی از این مدرسه های مسجد محور مورد تجربه نگاری و مورد پژوهی واقع شده تا از رهگذر این پژوهش مشخص شود که اساساً این نوع از مدرسه دارای چه ویژگی هایی است. در حقیقت، این پژوهش درصدد پاسخ به این پرسش اصلی است که مدرسه مسجد محور چگونه مدرسه ای است و نقطه قوت ها، نقطه ضعف ها، چالش ها و فرصت های پیش روی این دسته از مدرسه ها چیست.

این پژوهش از نوع پژوهش های کیفی، با روش توصیفی - تحلیلی است و جمع آوری اطلاعات آن بر اساس الگوی «SWOT» صورت گرفته و تجربه و تحلیل اطلاعات آن با ابزار تحلیل مضمون انجام شده است. از میان این دسته از

مدرسه‌ها، برای نمونه، مدرسه مسجدمحور یاوران ولایت - که دارای پیشینه و شهرت بیشتری در شهر قم (واقع در مسجد خاتم‌الانبیاء-، در شهرک پردیسان) است - انتخاب شده است. گفتنی است که در این پژوهش، با توجه به برخی از ملاحظه‌ها، از آوردن نام افراد در متن خودداری شده و جمله‌های مربوط به مصاحبه‌شوندگان در گیومه قرار داده شده است.

۲. مفهوم‌شناسی

۲.۱. تجربه‌نگاری

تجربه‌نگاری عبارت است از: توانایی، دانایی و مهارت‌هایی که در رویارویی با یک رخداد و حل مسئله مربوط به آن (به صورت فردی، گروهی یا با مشاهده)، از راه تدبیر و تصمیم (در یک مقطع زمانی خاص) به دست آمده، و به نتیجه‌ها، دستاورد و پیامدهایی رسیده شده است (اصغری نکاح، ۱۳۸۵: ۵۲ - ۵۳).

۲.۲. مدرسه مسجدمحور

مدرسه مسجدمحور، مدرسه‌ای است که با هدف پیوند مسجد و تعلیم و تربیت اسلامی، با توجه به خلأ موجود در کشور، با پیشینه پانزده‌ساله، در کشور فعالیت دارد. این مدرسه دارای برنامه‌های آموزشی و روش ویژه خود است و محل استقرار آن، مسجد است. در این نوع مدرسه، درس‌ها و آموزش‌های سالانه آموزش و پرورش، و در برخی از موارد، درس‌ها و برنامه‌های فوق برنامه و نیز مهارت‌های جنبی، در برنامه‌ای مدون، به دانش‌آموزان آموزش داده شده، در نهایت، در پایان هر سال تحصیلی، نمره‌های ایشان به صورت رسمی ثبت می‌شود.

۲.۳. مدرسه یاوران ولایت

مدرسه یاوران ولایت، نام یکی از مدرسه‌های مسجدمحور در کشور است که در سال ۱۳۹۰ در استان قم، در شهرک پردیسان و در مسجد خاتم‌الانبیاء-، فعالیت‌های آموزشی و تربیتی خود را با مدیریت حجت‌الاسلام مهدی زمانی

ت. ۱۳۵۹) آغاز کرده است. دانش آموزان در این مدرسه، در مقطع متوسطه اول در حال تحصیل هستند. همه فعالیت های آموزشی این مدرسه در مسجد برگزار می شود.

۲.۴. مربی

مربی در این طرح به شخصی گفته می شود که به صورت پیوسته در کنار دانش آموزان کلاس، برای رفع مسئله ها یا مشکل های آموزشی و تربیتی آن ها حضور فعال دارد. در مدرسه های مسجد محور، مربی نقش مهم و کلیدی دارد. مربیان در این الگو، بیشتر طلبه هستند. هر دسته و گروه در این الگو یک مربی دارد که وی مسئولیت ارتباط با خانواده و نیز رصد و کمک به فعالیت های آموزشی - تربیتی دانش آموزان را بر عهده دارد.

۳. مدرسه مسجد محور یاوران ولایت قم

۳.۱. تاریخچه

مدیر مدرسه مسجد محور یاوران ولایت قم، حجت الاسلام مهدی زمانی است. ایشان درباره تاریخچه و چگونگی شکل گیری این الگو، این گونه بیان می کند: «در سال ۱۳۹۰، تحصیل در رشته علوم تربیتی در مقطع کارشناسی ارشد را در مؤسسه امام خمینی^۱ به پایان رسانده بودم. در سفری که با دوستان به مشهد رفته بودیم، با دقت، کانون های تربیتی و فرهنگی مسجدهای مشهد را نیز رصد می کردیم. یکی از این مسجدها، مسجد صنعتگران مشهد بود که مسجد ویژه ای در کشور به شمار می رفت و در آن، روندهای ویژه و خوبی در حال شکل گیری بود؛ از جمله کارهایی که در آنجا شکل گرفته بود، ایده مدرسه مسجد محور بود که حجت الاسلام مهدی آباد و حجت الاسلام محمد سعید ابادری (از نخستین مؤسسان این مسجد مدرسه ها)، حدود بیست سال بود که آن را آغاز، و کم کم رشد داده بودند؛ به طوری که در حال حاضر، این مدرسه ها در مشهد خیلی زیاد شده است. پس از بازگشت از سفر و مشورت با استادان و اطرافیان، توفیق شد که از مسجد خاتم الانبیا- کار خود را آغاز کنیم و پس از دو

سال تلاش - که کار به صورت کانون محور شکل گرفت و اعتماد خانواده ها هم جلب شد - توانستیم از سال ۱۳۹۲ کار را در قالب مدرسه مسجد محور به صورت رسمی آغاز کنیم».

۳،۲. ضرورت ایجاد

با بررسی سندهای آموزشی و تربیتی این مدرسه و همچنین بر اساس مصاحبه های صورت گرفته با گردانندگان آن، ضرورت راه اندازی این الگو این گونه بیان می شود که برنامه کنونی آموزش و پرورش کشور به گونه ای طراحی شده که در آن، در ارتباط با رشد انسان به سوی هدف نهایی اش، هیچ گونه برنامه ویژه ای وجود ندارد و به تعبیری، حتی در برخی از موردها، در جهت عکس این هدف، گام برداشته می شود. گفتنی است، دغدغه اصلی نظام آموزشی در نهاد آموزش و پرورش - که در دانش آموزان نهادینه می شود - به دست آوردن دانش به منظور دستیابی به شغل مناسب است؛ از این رو، این برنامه، سعادت محور نیست و هیچ گونه برنامه ویژه ای برای رساندن انسان به کمال حقیقی خود ندارد، و به دنبال آن، جامعه نیز به سمت سعادت حرکت نخواهد کرد؛ به بیان دیگر، تنها افرادی می توانند در مسیر تعالی جامعه گام بردارند که پیش از آن، به سمت تکامل خود حرکت کرده باشند و اگر چنین رشدی نیافته باشند، توانایی ساخت جامعه را نیز نخواهند داشت و با ادامه یافتن چنین فرایندی، در آینده ای نه چندان دور، جامعه ای به دور از سعادت محوری و هدف داری، و به اصطلاح، خالی از معارف الهی، به وجود خواهد آمد.

۳،۳. مبانی

کتاب «تربیت اسلامی با تأکید بر دیدگاه های امام خمینی»^۱، سند پشتیبان این مدرسه در نظام تعلیم و تربیت است. درباره مبانی ساختاری مدرسه

---

۱. این کتاب با اصول، مبانی و دیدگاه های تربیتی امام خمینی) تدوین یافته است. مؤلف این کتاب، محمدرضا شرفی است و انتشارات پنجره در سال ۱۳۷۹ آن را منتشر کرده است.

مسجد محور یاوران ولایت قم، از مصاحبه ای که با معاون آموزش آن صورت گرفت، این گونه فهم می شود که در بحث های انسان شناسی و هستی شناسی، از مبانی تربیت اسلامی امام خمینی^۱ استفاده شده است؛ به عبارتی، مسئولان مدرسه با استفاده از این مبانی، و با توجه به هدف های مدرسه، به استخراج اصول، روش ها و برنامه های تعلیم و تربیت پرداخته، آن را اجرایی می کنند.

۳،۴. اصول

مدرسه مسجد محور یاوران ولایت قم دارای اصولی است که همه کارهای خود را بر اساس آن - که از مبانی ویژه ای گرفته شده - برنامه ریزی و اجرا می کند. برخی از مهم ترین اصول و برنامه های آن در ادامه خواهد آمد.

۳،۴،۱. اصل مسجد محوری

از نظر مسئولان این مدرسه، نخستین و مهم ترین اصلی که این فعالیت بر اساس آن شکل گرفته، مسجد محوری است. «دلیل های مطرح شده، عبارت است از:

۱. مسجد، به دلیل فضای معنوی حاکم بر آن، بهترین مکان برای تربیت، به ویژه تربیت معنوی دانش آموزان، است؛

۲. روزگاری مسجد، یگانه پایگاه مهم آموزشی و تربیتی در کشورهای اسلامی بوده، اما امروزه متأسفانه رویکرد آموزشی در مسجدها کم رنگ شده است؛ از این رو، با انجام این طرح، کارکرد تعلیم و تربیت در مسجد زنده می شود؛

۳. به دلیل داشتن فضا و امکانات اولیه، و امکان کمک به ایجاد مکان های آموزشی برای دانش آموزان در سراسر کشور، هزینه های مالی کاهش می یابد.

- برنامه های آموزشی و تربیتی اصل مسجد محوری

۱. برگزاری بحث آزاد با محوریت جایگاه و کارکردهای مسجد در جامعه اسلامی؛

۲. برگزاری کلاس کار گروهی با محوریت عملکرد در مسجد، با هدف ایجاد

و زنده کردن تراز اسلامی؛

۳. برگزاری برخی از کلاس‌های آموزشی در شبستان مسجد (خود حضور در مسجد و شرکت در برنامه‌هایی مانند نماز جماعت و تعامل با نمازگزاران، سبب رشد و تربیت دانش‌آموزان می‌شود)».

۳،۴،۲. اصل مربی‌محوری

اصل مربی‌محوری به سبب تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان ایجاد شده و بر اساس آن، مربی، مسئول نظارت، بررسی و همیاری در مورد مسئله‌های آموزشی و تربیتی حداکثر ۱۵ نفر از دانش‌آموزان به مدت یک سال است. مربی‌محوری یکی از تمایزهای این مدرسه با دیگر مدرسه‌ها است. در این اصل، مربی، الگوی عملی در برابر چشم متربی است. «روش‌های استفاده شده در این اصل، عبارت است از: صمیمیت و محبت، دوستی، اعتماد و دل‌سوزی. در این اصل، مربی، کارمحوری و تربیت‌محوری را به جای آموزش‌محوری برگزیده است. هدف و مقصد این کار، توانمندسازی متربیان در مدیریت زندگی است. این روش تربیتی، به عبارتی ساده‌تر، روش تربیت سینه‌به‌سینه است که از الزام‌ها و اقتضاهای آن، اشراف مربی (مربی رو به رشد و فعال در تهذیب خویش) بر متربی، از بُعدها و زاویه‌های گوناگون مرتبط به تربیت وی، است».

- وظیفه‌های مربیان در اصل مربی‌محوری

۱. مربی ایجادکننده محبت و رفاقت (نخستین گام تربیت) با دانش‌آموزان است؛
۲. مربی در همه کلاس‌های عمومی، برنامه‌های فردی و گروهی، اردوها، ورزش‌های گروهی و دیگر برنامه‌ها، دانش‌آموزان را همراهی می‌کند؛
۳. مربی مسئول تشکیل برنامه‌های تربیتی و آموزشی برای دانش‌آموزان، و رصد روند پیشرفت دانش‌آموزان در طول سال تحصیلی است؛
۴. مربی مسئول برنامه‌ریزی فردی برای تک‌تک دانش‌آموزان، متناسب با

نقطه قوت و ضعف آن‌ها در امر آموزش و تربیت است؛

۵. مربی مسئول برنامه‌ریزی گروهی برای کلاس در اختیار، مسئول گفت‌وگو با پدر و مادرهای دانش‌آموزان برای بررسی روند رشد دانش‌آموزان و مسئول هماهنگی مسیر تربیت است.

۳،۴،۳. اصل خانواده‌محوری

بنا بر باور طراحان الگوی مدرسه مسجد محور یاوران ولایت، خانواده، نخستین نهاد اجتماعی است که فرد در آن پا به عرصه زندگی می‌گذارد و نخستین پایه‌های تربیت و تعلیم در آن گذارده می‌شود. در حقیقت متولی اصلی تربیت دانش‌آموزان، خانواده است و مجموعه آموزشی و تربیتی، نهاد دوم و همکار و کمک‌کننده برای آن‌ها به شمار می‌رود؛ بنا بر این بیان، هرگونه سخن و اندیشه‌ای درباره تربیت کودکان و نوجوانان و داشتن هرگونه انتظاری از آنان بدون توجه به نقش اساسی خانواده، سخن و اندیشه‌ای نادرست قلمداد می‌شود و انتظاری بیهوده است؛ از این رو، در مدرسه مسجد محور، در مقایسه با مدرسه‌های دیگر، پدر و مادرها نقش پررنگ‌تری دارند.

- هیئت هفتگی با محوریت خانواده‌ها

هیئت هفتگی با هدف همکاری بیشتر خانواده‌ها در تربیت فرزندان خود، آشنایی افراد با معارف اهل بیت علیهم‌السلام و تقویت روحیه توسل، برنامه‌ریزی شده است. «یکی از دلیل‌های جذابیت این برنامه برای بچه‌ها این است که همه با هم و در کنار خانواده، در آن حضور دارند. با توجه به اینکه برخی از هیئت‌های عزاداری به آسیب‌ها و آفت‌هایی دچار شده، برگزاری این هیئت‌ها در مسجد و منزل دانش‌آموزان، و حضور مریبان در کنار آن‌ها، باعث می‌شود که در آن هیئت‌های آسیب‌زا شرکت نکنند. این کار باعث می‌شود که نخست، بچه‌ها از جاهای گوناگون تأثیرپذیری نداشته باشند و دوم اینکه، مریبان برخی از مطلب‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی را - که در کلاس‌ها وقت پرداختن به

آن را ندارند - در این برنامه به دانش‌آموزان یادآوری کنند».

- اردوی تفریحی و آموزشی با حضور پدران

یکی از هدف‌های مهم مدرسه‌ها، آمادگی دانش‌آموزان برای ورود به جامعه است؛ به همین منظور، یکی از برنامه‌ها، آموزش مهارت‌های ارتباطی به آن‌ها است. برای تحقق این مهم، اردو، یکی از برنامه‌های سودمند است. دانش‌آموزان در اردوها، همدلی با یکدیگر، استقلال، مهارت‌های زندگی، کار گروهی و مسئولیت‌پذیری را یاد می‌گیرند. در سازوکار آموزشی کشور ما، کم‌وبیش در مدرسه‌ها اردوهای دانش‌آموزی وجود دارد، اما چیزی که شاید باعث تمایز شیوه برگزاری اردوهای مدرسه یاوران ولایت با دیگر مدرسه‌ها می‌شود، نخست، تعداد بالای این اردوها است تا جایی که حتی گاهی به صورت هفتگی برگزار می‌شود، و دوم، همراه بودن پدران این دانش‌آموزان در بیشتر این اردوها است.

- برگزاری جلسه‌های ویژه برای پدرمادرها

یکی از برنامه‌های منظم مدرسه یاوران ولایت، برگزاری جلسه‌های ویژه برای پدرمادران هر دانش‌آموز با هدف ارزیابی روند رشد آموزشی و تربیتی فرزندان است. این برنامه به صورت هفته‌ای یک بار، با دعوت از پدر یا مادر دانش‌آموز انجام می‌شود. در این برنامه، پدرمادرها از سوی مربیان، از همه جنبه‌های آموزشی و تربیتی فرزند خود آگاه می‌شوند و با همکاری مربی، در صورت بروز مشکل، در راستای زدودن آن تلاش می‌کنند.

- برگزاری جلسه‌هایی برای بالا بردن سطح دانش پدرمادرها

مدرسه مسجدمحور یاوران ولایت، در کنار برگزاری برنامه‌های خود برای دانش‌آموزان، برای بالا بردن سطح دانش پدرمادرها، برنامه‌های آموزشی به صورت نشست یا کارگاه برگزار می‌کند؛ کارگاه‌های آموزش سواد رسانه‌ای و نیز آموزش‌های تربیتی مانند کارگاه تربیت فرزند، کارگاه‌های کارآفرینی و کارگاه‌های طب اسلامی (برای مادران)، از جمله آن‌ها است.

۳،۴،۴. اصل استعدادمحوری

یکی از اصولی که گردانندگان یاوران ولایت بر آن اعتقاد دارند، اصل استعدادمحوری است. یکی از اشکال‌هایی که در نظام آموزشی و تربیتی موجود وجود دارد، یکسانی فرایند تعلیم و تربیت برای همه افراد است. هر انسانی دارای استعداد‌های گوناگون است که او را از دیگران متمایز می‌کند و باید، هم در آموزش و هم در تربیت، این گوناگونی را در برنامه ریزی برای دانش‌آموزان در نظر گرفت. برنامه‌های ذیل، برای عملیاتی کردن این اصل در نظر گرفته شده است:

۱. «برگزاری آزمون‌های استعدادسنجی دانش‌آموزان بر اساس نظریه هوش‌های چندگانه (تصویری، فضایی، کلامی - زبانی، جسمی - حرکتی، موسیقایی، درون‌فردی، برون‌فردی و طبیعت‌گرا)؛

۲. برگزاری کارگاه‌های گوناگون علمی و مهارتی؛

۳. برنامه ویژه به صورت تأمل درباره خود با استفاده از برگه ویژه سنجش اندیشه (در این بخش، دانش‌آموزان، علاقه‌ها، استعدادها، توانایی‌ها و اندیشه‌های خود درباره زندگی و موردهایی از این دست را در برگه‌ای که فرم تفکر نام‌گذاری شده، می‌نویسند)».

۳،۴،۵. اصل تربیت جامع

یکی از دیگر اصل‌های مهم مدرسه یاوران ولایت، تربیت جامع است. «در نگاه و سیاست‌های برنامه‌ریزی شده گردانندگان این مجموعه، نظام تربیت انسان باید به گونه‌ای تنظیم شود که قابلیت پرورش همه بُعدهای انسان را داشته باشد. در تربیت اسلامی، ضمن اهمیت دادن به همه انواع تربیت، هیچ‌یک از آن‌ها را به طور انفرادی نمی‌پذیرد و اولویت نمی‌دهد، بلکه جسم، عقل، قلب و روان آدمی را به شکلی جامع و متعادل تربیت می‌کند، به گونه‌ای که هیچ‌یک از بُعدهای وجودی او معطل نماند و در پرورش هر یک از آن‌ها نیز زیاده‌روی یا کم‌کاری نشود». با بررسی روایت‌ها به این نتیجه می‌رسیم که راجع به ادب

عقل، ادب قلب و ادب نفس، مطلب‌های گوناگونی مطرح شده و هرکدام از این‌ها، ادب ویژه خود را دارد؛ از این رو، با توجه به اصل تربیت جامع، مدرسه یاوران ولایت برنامه‌های آموزشی و تربیتی خود را با هدف پرورش همه بُعدهای انسان، یعنی قلب، عقل، خیال و جسم، طراحی کرده است».

۴. ساختار سازمانی

مدرسه یاوران ولایت دارای ساختار سازمانی منظم و کار تشکیلاتی است؛ «به طوری که حتی مدیران دیگر مدرسه‌های مسجدمحور نیز به این موضوع اذعان دارند. ساختار تشکیلاتی این مجموعه، یک مدیر ارشد، معاون آموزشی، معاون تربیتی، مشاور، کادر مربیان، کادر معلمان، ناظم و دانش‌آموزان را شامل می‌شود. نکته قابل توجه اینکه، این مدرسه خادم یا همان نیروی خدماتی ندارد و همه کارهای خدماتی، با همکاری دانش‌آموزان انجام می‌شود».

۵. برنامه‌های آموزشی

مدرسه یاوران ولایت «دارای حدود ۱۰۰ دانش‌آموز در سه مقطع تحصیلی متوسطه اول، یعنی پایه هفتم، هشتم و نهم است. کلاس‌های این مدرسه ۱۵ نفری است. دانش‌آموزان برخی از درس‌های آموزش و پرورش، مانند ریاضی، علوم تجربی و زبان‌های فارسی، عربی و انگلیسی را به وسیله معلم فرامی‌گیرند و درس‌های دیگر مانند مطالعات اجتماعی، قرآن و پیام‌های آسمانی را به صورت خودخوان آموزش می‌بینند. البته در فراگیری درس‌های خودخوان، مربی در رفع اشکال‌های دانش‌آموزان به آن‌ها کمک می‌کند. از دیگر برنامه‌های این مدرسه، برنامه‌های علمی، هنری و مهارتی است که مشتمل بر کارگاه‌هایی است که بر اساس استعدادهای دانش‌آموزان برای آن‌ها برنامه‌ریزی می‌شود».

۶. برنامه‌های تربیتی

برنامه‌های تربیتی مدرسه یاوران ولایت بر اساس همان اصل تربیت جامع

(مشمتمل بر: تربیت جسم، خیال، عقل و قلب) برنامه ریزی و اجرا می شود. «در بخش پرورش جسم، برنامه هایی مانند ورزش هفتگی، کوه نوردی و کارگاه علم بدن و تغذیه برای دانش آموزان، و کارگاه طب اسلامی برای مادران ارائه می شود. برای پرورش بُعد خیال، برنامه هایی مانند سخت گیری قانون های مدرسه در ارتباط با وسیله های ارتباطی و رسانه ای، کلاس های سواد رسانه ای برای مربیان و پدرومادرها و نیز کلاس گلستان سعدی برگزار می شود. برنامه هایی مانند تابلوی حل مسئله نقاط تفکری، کلاس چرایی علوم، کلاس روش درست فکر کردن، روش تدریس معلمان و مربیان و لیگ کتاب خوانی در حوزه عقل معاش و کار، برای بُعد تربیتی عقل در نظر گرفته شده است. برای پرورش بُعد قلب نیز برنامه هایی همچون: صبحگاه های متفاوت، کلاس ها و جلسه های قرآن، تأکید بر معرفت نفس، کلاس شناخت (مربوط به خودشناسی)، جلسه عمومی، جلسه های هفتگی، زیارت ماهیانه حضرت معصومه علیها السلام، تکمیل فرم خودارزیابی ماهیانه از سوی خود دانش آموزان، اردوهای مشهد مقدس، اردوی جهادی خرم آباد و اردوی راهیان نور برگزار می شود. افزون بر این، مدرسه یاوران ولایت، در تحقق اصل تربیت تمدنی و انقلابی، برنامه هایی همچون: برگزاری کلاس های کار گروهی با محوریت عملکرد در مسجد، تشکیل دولت و بر عهده گرفتن اداره مجموعه، تشکیل چارتی متناسب با فعالیت های مسجد و اداره آن، تحلیل زیست بوم منطقه های گوناگون ایران، آشنایی با جغرافیای جهان اسلام و شیعه، آشنایی با جریان های جهان اسلام و دنیا، زبان آموزی و فعالیت در عرصه بین الملل، و تمرین کار گروهی و تشکیلاتی را در قالب فوق برنامه برگزار می کند».

۷. برنامه آموزشی و تربیتی ویژه: تربیت شغلی

در میان برنامه های آموزشی و تربیتی مدرسه یاوران ولایت، شاید آن برنامه ای که بیشتر جلب توجه می کند، برنامه اشتغال پاره وقت دانش آموزان این مدرسه است که به صورت الزامی است و دانش آموزان با این کار بخشی از شهریه خود را نیز پرداخت می کنند. این برنامه به این ترتیب است که هر دانش آموزی موظف

است که دست کم دو تا سه ساعت از بعد از ظهر را به کاری مشغول شود که از درآمد آن بتواند بخشی از شهریه مدرسه را خودش پرداخت کند. کار در سوپرمارکت، مشاغل فنی و فروش فراورده های خانگی، از جمله کارهایی است که دانش آموزان انجام می دهند. «در این برنامه، برخی از خانواده ها با تهیه فراورده های خانگی، به فرزندان خود کمک می کنند. به گفته گردانندگان این مدرسه، این فعالیت، نتیجه های گران بهایی دارد که برخی از آن ها عبارت است از: آماده کردن فراگیران برای زندگی واقعی در آینده، فراگیری مدیریت خود در رنج ها و سختی های زندگی، مسئولیت پذیری، پرورش عقل معاش و کنترل قوه خیال».

۸. امکانات و هزینه های مالی مدرسه مسجد محور یاوران ولایت قم

۸.۱. امکانات آموزشی

مدرسه یاوران ولایت با توجه به اینکه در مسجد مستقر است، دارای محدودیت هایی از نظر امکانات و فضای آموزشی است که از این دیدگاه نمی توان آن را با مدرسه های عادی مقایسه کرد. این مدرسه دارای ۷ پایه تحصیلی است که تنها برای ۶ پایه کلاس درس وجود دارد و کلاس یکی از پایه ها به صورت چرخشی برگزار می شود و حتی برخی از درس های آن پایه، در شعبه دیگری در سطح شهر برگزار می شود. «چندین کلاس این مجموعه به میز و صندلی مجهز است که امکانات اولیه را دارد و برخی از کلاس ها نیز در شبستان مسجد برگزار می شود که میز و صندلی برای نشستن دانش آموزان وجود ندارد. این مدرسه، اگرچه امکانات اولیه مانند میز، صندلی و تخته سفید را دارد، اما با مشکل فضای آموزشی روبه رو است؛ چراکه کلاس ها و فضای آموزشی، بسیار کوچک، و به دور از استانداردهای لازم است. برای کارگاه های آموزش هم به اندازه توان، ابزارهای لازم آماده شده، ولی با استانداردهای مدرسه های عادی فاصله دارد».

۸.۲. منابع مالی

منابع مالی و هزینه های مدرسه یاوران ولایت با پرداخت شهریه از سوی

دانش آموزان و کمک نیکوکاران تأمین می شود. «در برخی از موارد نیز با خواندن نماز و روزه استیجاری به وسیله دانش آموزان و گردانندگان، بخشی از هزینه های مدرسه فراهم می شود. میزان شهریه اعلام شده از سوی مدرسه، به صورت ماهیانه و مبلغ سیصد هزار تومان برای هر نفر تعیین شده، اما این مبلغ برای افراد گوناگون بر حسب توانایی مالی گوناگون است؛ یعنی مدرسه این اجازه را داده که هرکس بر اساس توانایی مالی، مبلغی را تعیین و آن را پرداخت کند و حتی برخی که توانایی پرداخت شهریه را ندارند، مدرسه در این مورد سخت گیری نمی کند تا فشار مالی به خانواده دانش آموزان وارد نشود. این مدرسه هزینه اجاره مکان و مورد هایی مانند آب، برق، گاز و... را پرداخت نمی کند».

۸،۳. مجوزها و مدرک های تحصیلی

این مدرسه با توجه به اینکه استانداردهای لازم آموزشی و پرورشی را ندارد، از وزارت آموزش و پرورش یا دیگر نهاد آموزشی رسمی کشور مجوز رسمی ندارد و این خود باعث بروز مشکل هایی برای دانش آموزان و پدرومادرهای آنها شده است؛ زیرا در حال حاضر برای مدرسه های مسجد محور، قانون مشخص و معینی در آموزش و پرورش برای صدور مدرک تحصیلی وجود ندارد. البته به ادعای گردانندگان این مدرسه، با توجه به اینکه این مدرسه دارای پایه تحصیلی متوسطه اول است، از قانون متفرقه آموزش و پرورش برای گرفتن مدرک تحصیلی استفاده می شود.

۹. نقطه قوت ها، نقطه ضعف ها، چالش ها و فرصت ها

۹،۱. نقطه قوت ها (S) در مدرسه مسجد محور یاوران ولایت

مدرسه یاوران ولایت، در کنار دیگر الگوهای آموزشی کشور، مانند مدرسه های عادی، مدرسه های غیرانتفاعی یا مدرسه های اسلامی، دارای نقطه قوت هایی است که برخی از آنها را می توان ادعا کرد که ویژه خود این مدرسه است؛ این نقطه قوت ها به شرح ذیل است:

۱. استعدادسنجی آموزشی

یکی از نقطه قوت‌های مدرسه یاوران ولایت، برنامه استعدادسنجی است که شاید یکی از دلیل‌های تمایز آن از دیگر مدرسه‌ها، توجه ویژه به همین برنامه باشد. متأسفانه امروزه در مدرسه‌های ما، استعدادهای دانش‌آموزان کشف نمی‌شود، درحالی‌که در مدرسه یاوران ولایت با استفاده از آزمون‌های استاندارد و به کمک مؤسسه‌های معتبر استعدادسنجی، آزمون هوش‌های چندگانه گرفته می‌شود و بر اساس آن، برنامه‌ریزی تحصیلی و آموزشی برای دانش‌آموزان صورت می‌گیرد. برگزاری کلاس‌های نویسندگی، کامپیوتر، طراحی و... در راستای تقویت استعدادهای هر فرد است.

۲. مربی محوری

در نظام آموزش و پرورش کشور ما، معلم و مربی، به فردی اطلاق می‌شود که رسالت مهم تربیت دانش‌آموزان را در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی بر عهده دارد؛ اما در مدرسه یاوران ولایت، این دو، وظیفه‌های ویژه خود را به عهده دارند و شاید بتوان گفت که در کمتر مرکز آموزشی دیده می‌شود که دانش‌آموزان در کنار معلمان خود فرد دیگری را در قالب مربی دارند که بسیار به آن‌ها نزدیک است و به آن‌ها در حل مشکل‌های آموزشی و تربیتی یاری می‌رساند؛ از این رو، مربی محوری یکی از نقطه قوت‌ها و مزیت‌های این طرح به شمار می‌رود.

۳. کار جهادی تشکیلاتی

کار فرهنگی و تربیتی در کنار کار جهادی و دلسوزانه، به تشکیلات منظم نیازمند است؛ بر این اساس، در کنار وجود روحیه انقلابی و جهادی در گردانندگان مدرسه یاوران ولایت، وجود کار تشکیلاتی و آشنایی با روند آن، از دیگر نقطه قوت‌های این مجموعه است. وجود این ویژگی آشکار در مدرسه یاوران ولایت شاید بتواند آن‌ها را از دیگر مدرسه‌های هم‌الگوی خود، یعنی مدرسه‌های مسجد محور متمایز کند؛ ویژگی‌ای که حتی دیگر مدیران

مدرسه های مسجد محور در قم به آن اذعان داشتند.

۴. مهارت آموزی

مهارت آموزی مقوله ای است که همواره مورد توجه نظام های آموزشی پیشرفته در دنیا قرار دارد؛ چراکه تنها آموزش سطحی منبع های درسی به دانش آموزان نمی تواند آنان را برای زندگی آینده مهیا سازد؛ از این رو، برای پرورش نسلی کارآمد که بتواند آینده روشنی را برای کشور رقم بزند، باید به فکر گنجاندن راه های افزایش مهارت در افراد، در نظام آموزشی بود؛ تبدیل نگاه نمره محور حاکم بر نظام آموزشی به نگاهی مبتنی بر افزایش درک و مهارت در دانش آموزان، شاید یکی از مهم ترین گام ها در این مسیر باشد. در کنار درس های آموزشی، یادگیری مهارت های مورد نیاز زندگی، بر اساس استعداد و علاقه، بسیار مهم است، اما متأسفانه این مقوله در مدرسه های عادی و دولتی وجود ندارد و اگر هم وجود دارد، بسیار کم اهمیت است، در حالی که یکی دیگر از نقطه قوت های مدرسه یاوران ولایت، مهارت آموزی دانش آموزان است. دانش آموزان این مدرسه در دوره های مهارتی، از جمله جوشکاری، لوله کشی، نویسندگی، کامپیوتر و...، شرکت، و مهارت به دست می آورند.

۵. تربیت جامع

از دیگر نقطه قوت هایی که بیشتر مخاطبان مدرسه یاوران ولایت به آن صحه می گذاشتند، اهتمام گردانندگان مدرسه یاوران ولایت به جنبه های تربیتی دانش آموزان است. این موضوع یکی از دلایل های ثبت نام در این مدرسه است که از سوی پدر و مادرها بیان شده است. بسیاری از بزرگان ما، از جمله آیت الله جوادی آملی بر این نکته تأکید دارند که «تربیت به معنای حقیقی آن را در آموزش و پرورش نداریم؛ تربیت به معنای ارائه یک سری دروس نیست، بلکه تربیت حقیقی، به معنای پاک کردن خود معلم از هر پلشتی و ناپاکی است و اینکه هر معلمی امام مأموم خود - که شاگردانش هستند - بوده و این معلم باید

از هر حیث طیب و طاهر باشد. معلم باید به گونه‌ای عمل کند که شاگردانش به قیام و قعود او اقتدا کنند و وجودش باید سراسر نور باشد؛ از این رو، تربیت حقیقی صورت نمی‌گیرد، و کمتر به مسائل تربیتی در مدرسه‌های آموزش و پرورش توجه می‌شود.^۱ از یک سو با توجه و دقت در کادر مدرسه یاوران ولایت می‌توان فهمید که با داشتن مربیان و معلمان دلسوز، طلبه و بااخلاق، تا اندازه‌ای این نکته، رعایت، و اهتمام ویژه‌ای به آن شده، و از سوی دیگر، وجود نگاه تربیتی جامع در این مدرسه، در چهار بُعد انسان، یعنی عقل، خیال، قلب و جسم، و برنامه‌ریزی برای پرورش هم‌زمان این بُعدها، خود گواه توجه جدی به این موضوع در این مدرسه است.

۶. هم‌جواری با مسجد

مسجد مکانی مقدس است که در ابتدا تداعی‌کننده محل برگزاری نماز جماعت و مراسم‌های دینی و مذهبی است، در حالی که در دین اسلام، مسجد مکانی است که افزون بر پرداختن به دعا، نیایش و عبادت در آن، کانون تعلیم و تربیت و مکانی برای انجام فعالیت‌های آموزشی و فرهنگی است. یکی از کارکردهای مهم این نهاد مقدس، کاربری آن در گستره کارهای تربیتی و آموزشی است. این مکان با کارکردهای زیادی که دارد می‌تواند پدرمادرها و همه متصدیان تربیت را کمک کرده، راهگشای بسیاری از مشکل‌های تربیتی آنان به شمار رود؛ چراکه از این راه می‌توانند استعدادها و فطری خداجویانه کودکان و نوجوانان خود را بیدار نگه داشته، باعث تقویت باورهای مذهبی و اعتقادی آنان شوند. از دیگر نکته‌های مثبت این طرح، مکان آن به لحاظ معنوی برای دانش‌آموزان است. شرکت در نماز جماعت، سحرخیزی و انجام مباحثه‌های علمی در سحر و شرکت در برنامه‌های مسجد، به تربیت اعتقادی بچه‌ها بسیار کمک می‌کند.

۱. خبرگزاری مهر، مهرماه ۱۳۹۸ (دیدار محسن حاجی‌میرزایی، وزیر وقت آموزش و پرورش، با آیت‌الله جوادی آملی رحمته‌الله‌علیه).

۷. ارتباط و تعامل بیشتر پدر و مادرها با مدرسه

خانه و مدرسه همواره باید دارای یک رابطه دوطرفه و تعاملی باشد. در حقیقت، این دو نهاد تربیتی باید به وظیفه های خود عمل کند تا روند تعلیم و تربیت به درستی شکل بگیرد؛ از این رو، هیچ یک از این دو، حتی اگر در عالی ترین مرتبه هم باشد، نمی تواند جای دیگری را پر کند؛ بنابراین با همکاری این دو نهاد تربیت است که یک برنامه واحد و منسجم می تواند برای دانش آموزان مفید باشد. شکل گیری شخصیت و چگونگی رشد روانی کودکان، بیش از همه، در گروه عملکرد خانه و مدرسه است؛ بنابراین در پرتو همدلی و همسویی این دو نهاد مهم آموزشی و تربیتی، یعنی خانه و مدرسه، بسیاری از مشکل ها و تنگناهای نظام تعلیم و تربیت حل خواهد شد. یکی دیگر از نقطه قوت های مدرسه یاوران ولایت، وجود اصلی به نام خانواده محوری در اصول ساختاری این مجموعه است.

۸. تعطیلی سالیانه کمتر

در کشور ما، تعطیلی آموزش و پرورش، به ویژه در عید نوروز، باعث افت تحصیلی و بازدهی کمتر آموزشی شده است. دانش آموزان در بسیاری از موقعیت ها، به دلیل تعطیلی های طولانی و نبود یادگیری درست مفهوم های درسی، پس از گذراندن یک دوره چند روزه از تعطیلی ها، به افت تحصیلی دچار می شوند؛ از سوی دیگر، تناسب نداشتن محتوای درسی با نیازها، علاقه ها و استعداد های دانش آموزان و نیز حافظه محوری، از دلیل های دیگر افت تحصیلی دانش آموزان پس از سپری کردن روزهای تعطیلی است. شاید یکی دیگر از نقطه قوت های مدرسه یاوران ولایت این باشد که تعطیلی های کمتری در مقایسه با دیگر مدرسه ها دارد و حتی در پنجشنبه ها، کلاس های این مدرسه برقرار است.

۹. شهریه مطابق با توانایی مالی پدر و مادران

هر ساله یکی از دغدغه های پدر و مادرهای دانش آموزان، انتخاب مدرسه ای خوب، با برنامه و به ویژه با شهریه مناسب، برای ثبت نام فرزندانشان است. یکی دیگر

از ویژگی‌هایی که مدرسه یاوران ولایت را از دیگر مدرسه‌های دارای شهریه متمایز می‌کند، پرداخت میزان شهریه برحسب توان مالی پدرومادران درخواست‌کننده است؛ از این رو، این عامل باعث آسودگی خاطر خانواده‌ها شده است.

۱۰. کلاس‌های کم جمعیت

تعریف واژه «اثربخش» در آموزش، کار آسانی نیست. ممکن است معلمانی با سبک‌های بسیار متفاوت در تدریس، به یک اندازه اثربخشی داشته باشند. البته تصور غالب این است که صرف نظر از میزان اثربخشی روش تدریس معلم، یادگیری، به تعداد دانش‌آموزان حاضر در کلاس نیز بستگی دارد و هرچه تعداد دانش‌آموزان کمتر باشد، میزان یادگیری بیشتر است. تعداد کم دانش‌آموزان در کلاس، فرصت‌های مناسب و بیشتری را برای ارائه درس و گرفتن بازخورد و بحث و گفت‌وگو فراهم می‌کند و البته رضایت دانش‌آموزان و پدرومادران از کلاس‌های کم جمعیت بیشتر است. یکی از نقطه‌قوت‌های مدرسه یاوران ولایت، کم بودن تعداد دانش‌آموزان در هر کلاس است.

۱۱. سامانه آموزشی پیشرفت تحصیلی سمیم

در مدرسه یاوران ولایت، برای اینکه پدرومادران به صورت مشخص از همه فعالیت‌های فرزندان خود، از جمله پیشرفت تحصیلی و تربیتی آنان به صورت هفتگی و ماهیانه آگاهی یابند، یک سامانه آموزشی به نام «سمیم» ایجاد شده است. محدود و بسته نبودن محتواهای درسی، آزادی در تدریس، نداشتن هزینه‌های مربوط به اجاره و نیز آب، برق و دیگر قبض‌های خدماتی، رضایت نسبی پدرومادران از اخلاق و رفتار فرزندانشان پس از آمدن به این مدرسه، از دیگر نقطه‌قوت‌های این الگو و این مجموعه است.

۹,۲. نقطه ضعف‌ها (W) در مدرسه مسجدمحور یاوران ولایت

مدرسه یاوران ولایت دارای نقطه ضعف‌هایی است که بررسی آن ضروری است. در ذیل به برخی از نقطه ضعف‌ها در این مدرسه - که مهم‌تر به نظر

می‌رسد - اشاره شده است.

۱. کمبود امکانات و فضای آموزشی استاندارد

یکی از نقطه ضعف‌های مدرسه یاوران ولایت، کمبود امکانات و فضای آموزشی است. شاید مهم‌ترین دلیل آن، این است که این فضا (مسجد) برای برنامه‌های آموزشی و تربیتی ساخته نشده است. فضای فیزیکی که یکی از اجزای محیط یادگیری است، بر کیفیت آموزش و همچنین میزان یادگیری تأثیر بسزایی دارد و از عامل‌های مهم و مؤثر بر یادگیری و جزء جدایی‌ناپذیر فرایند تدریس به شمار می‌رود. در تأمین محیط فیزیکی باید همه جنبه‌های این محیط، از جمله درجه حرارت، میزان روشنایی، تهویه مناسب، شیوه چینش صندلی‌ها، مساحت و همچنین نیازهای گروه هدف، در نظر گرفته شود. اندازه و مساحت کلاس فضای آموزشی که یکی از مهم‌ترین اجزای محیط فیزیکی است، در یک محیط آموزشی به بررسی نیازمند است (حقانی و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۹۳). کیفیت مطلوب آموزش، به شیوه درست آن و نیز داشتن فضاهای آموزشی مناسب، وابسته است (شجاعی، ۱۳۸۹: ۵). فضای کالبدی مدرسه‌ها، به دلیل اینکه دانش‌آموزان وقت زیادی در آن صرف می‌کنند، بر کیفیت آموزش تأثیر مستقیم دارد و می‌تواند فرایند یادگیری را متأثر کند (کرامتی و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۱).

۲. کمبود محتوای آموزشی و تربیتی متناسب با هدف‌ها و سیاست‌های مدرسه

داشتن محتوای مناسب و متناسب با سرفصل‌های تعیین شده در سیاست‌ها و هدف‌های آموزشی و تربیتی مدرسه یاوران ولایت، یکی از ضرورت‌های این الگوی آموزشی و تربیتی است؛ اما متأسفانه نداشتن محتوای آموزشی استاندارد برای سرفصل‌های آموزشی در این مدرسه، از جمله نقطه ضعف‌های آن است. ارائه سرفصل‌های آموزشی با توجه به هدف‌ها و سیاست‌ها، به داشتن محتوای آموزشی مورد نظری نیاز دارد که از سوی یک گروه پژوهشی متخصص، تهیه و

تنظیم شده باشد.

۳. نداشتن شفافیت، نظارت و هماهنگی با اسناد بالادستی (در نظام آموزشی کشور)

یکی از نقطه ضعف‌های مدرسه یاوران ولایت یا به‌طورکلی مدرسه‌های مسجدمحور، نداشتن مجوزهای لازم از نهادهای مربوط به تعلیم و تربیت است. این حالت نیز باعث ایجاد مشکل‌های زیادی برای ادامه تحصیل دانش‌آموزان در مقطع‌های بالاتر می‌شود. با اینکه گردانندگان این مدرسه ادعا دارند که بر اساس قانون متفرقه آموزش و پرورش، ثبت نام دانش‌آموزان را انجام می‌دهند، ولی باز برای پدر و مادرها و دانش‌آموزان، مشکل‌هایی، از جمله شرکت در امتحان آخر سال و صدور کارنامه معتبر، پیش می‌آید. این مدرسه‌ها متولی مشخصی ندارد و زیر نظر هیچ ارگان و سازمان دولتی و حاکمیتی نیست و این نبود نظارت می‌تواند مشکل‌های زیادی را در آینده تحصیلی دانش‌آموزان به وجود آورد، همان‌طور که برای برخی از دانش‌آموزان این مدرسه‌ها پیش آورده است.

۴. نگرش‌گزینشی و تک‌بعدی

انتخاب‌گزینشی و تک‌بعدی بودن، یکی دیگر از نقطه ضعف‌های این مجموعه است؛ در مدرسه یاوران ولایت، افراد را به‌صورت‌گزینشی انتخاب می‌کنند و شاید اگر دقیق شویم، نود درصد آن‌ها فرزندان طلاب هستند و محیط و فضای حاکم و سرفصل‌های آموزشی برخی از درس‌ها، بیشتر دانش‌آموزان را به سمت طلبه شدن می‌برد. این روش برای افرادی که به طلبه شدن علاقه‌مند باشند، می‌تواند مفید باشد، اما برای افرادی که در هدف‌گذاری خود طلبه شدن را در نظر نگرفته یا به آن علاقه‌مند نیستند، نمی‌تواند بازدهی مناسبی داشته باشد؛ گرچه سن پایین دانش‌آموزان نیز در عمل باعث می‌شود که آن‌ها با توجه به شرایط و فضای حاکم نتوانند انتخاب مناسبی داشته باشند؛ زیرا فضای حاکم، تک‌بعدی است و بر انتخاب آن‌ها سیطره دارد.

۵. کم‌تجربگی برخی از معلمان و مربیان

از دیگر نقطه ضعف‌های قابل توجه در این مدرسه، این است که درصد بالایی از مربیان و معلمان این مدرسه، با اینکه طلبه و دارای ویژگی‌های اخلاقی خوبی هستند، ولی تخصص‌های لازم را ندارند. این مربیان گرچه با برگزاری دوره‌های آموزشی در تابستان، گزینش می‌شوند، ولی تا رسیدن به تجربه و مهارت‌های لازم، فاصله بسیاری دارند. این موضوعی بود که در گفت‌وگو با پدرومادرهای دانش‌آموزان این مدرسه مطرح شد. گرچه به علت پایین بودن هزینه‌های پرداختی به معلمان و مربیان، شاید توقع آوردن مربیان و معلمان متخصص و باتجربه، دور از انتظار باشد و اگرچه دوره‌های تخصصی برای این مربیان و معلمان گذاشته می‌شود، ولی به نظر می‌رسد که این نقطه ضعف، جدی است و باید حتماً برای زدودن آن تدبیرهای درستی اندیشیده شود.

۶. آینده تحصیلی مبهم

از دیگر نقطه ضعف‌های بسیار قابل توجه در این الگو، آینده تحصیلی مبهم این دانش‌آموزان است؛ چراکه هر لحظه امکان دارد که آموزش و پرورش بخش نامه‌ای صادر کند و این دست از مدرسه‌ها را برای همیشه منحل کند یا اینکه امتحان پایان سال از دانش‌آموزان گرفته نشود، همان‌طور که بسیاری از دانش‌آموزان مقطع‌های ابتدایی که در این‌گونه مدرسه‌ها درس می‌خواندند، با این مشکل روبه‌رو شدند و گرفتاری‌های زیادی برای ادامه تحصیل آن‌ها به وجود آمد؛ از این رو، رها بودن این دانش‌آموزان برای تحصیل در مقطع‌های بالاتر، از مشکل‌های جدی این نوع از مدرسه‌ها است.

۷. خودخوان بودن برخی از درس‌های مهم

خودخوان بودن برخی از درس‌های مهم و ضروری، یکی دیگر از نقطه ضعف‌های این مدرسه است که بسیاری از پدرومادرها و حتی برخی از مربیان بر آن تأکید دارند. این نوع از درس‌ها، در روند آموزشی کشور به صورت حضوری و از سوی

معلم تدریس می‌شود، ولی در این مدرسه از سوی خود دانش‌آموزان و با رفع اشکال از سوی مربیان خوانده می‌شود، درحالی‌که بعضی از این درس‌ها، مهم و تأثیرگذار بوده، به استاد نیاز دارد و دانش‌آموزان برای برقرار کردن ارتباط با محتوا و فهم آن، به معلم متخصص آن درس نیاز دارند. این مورد یکی از دغدغه‌های پدرومادرهای دانش‌آموزان این مدرسه است که در مصاحبه به آن اشاره کردند.

۸. محرومیت از امتیازهای ویژه دانش‌آموزان

محروم بودن از امتیازهای نهاد آموزش و پرورش که ویژه دانش‌آموزان است، از دیگر نقطه ضعف‌های این مدرسه است؛ به طوری‌که دانش‌آموزان این دست از مدرسه‌ها، از امتیازها و برنامه‌های مهمی، مانند برگزاری مسابقه‌ها و المپیادهای ورزشی، تفریحی، هنری و علمی و نیز ادامه تحصیل در مدرسه‌های تیزهوشان - که برای دانش‌آموزان دیگر مدرسه‌ها وجود دارد - محروم هستند. نداشتن بیمه دانش‌آموزی شاید یکی از مهم‌ترین محرومیت‌ها باشد.

۹. طرح اشتغال اجباری پاره‌وقت دانش‌آموزان

طرح اشتغال اجباری پاره‌وقت دانش‌آموزان برای پرداخت بخشی از شهریه خود در این مدرسه، یکی دیگر از نقطه ضعف‌های این مدرسه است. این کار اگرچه به نوبه خود می‌تواند با برنامه‌ریزی و کارشناسی دقیق و نظارت درست، مفید واقع شود، ولی به دلیل نداشتن زیرساخت‌های لازم و مطالعه‌های روان‌شناختی، آسیب‌های جدی و مشکل‌های فراوانی را برای دانش‌آموزان و خانواده‌های آن‌ها ایجاد کرده، به طوری‌که به یک دغدغه برای بیشتر آن‌ها تبدیل شده است. محیط‌های نامناسب کار بیرون برای بچه‌ها، تغییر هدف زندگی در دانش‌آموزان و بازاری کردن آن‌ها و از همه مهم‌تر، تقابل داشتن با قانون‌های بچه‌های کار، از جمله مسئله‌هایی است که در این موضوع به

---

۱. برخی از پدرومادرها، تغییر فضای ذهنی فرزندان (با ورود به بازار) و نگاه مادی پیدا کردن آنان (با ورود به کار) را مطرح کرده‌اند.

بررسی دقیق علمی و پژوهش جدی نیاز دارد. در حقیقت، در گفت و گویی که با پدر و مادرها صورت گرفت، رضایت نداشتن آن‌ها و روند اجرایی و نظارت آنها گویای ناپختگی این روند است. در اینجا مدرسه صرفاً طرح اشتغال و الزام به آنها را طرح کرده است، ولی با کاهش آسیب‌های آن و همچنین نظارت بر آن خود را کنار کشیده است و عملاً خانواده‌ها را دچار مشکل کرده است.

از دیگر نقطه ضعف‌های این مدرسه - که قابل توجه است - فشار بیش از اندازه به دانش‌آموزان به دلیل برنامه‌های بسیار این مجموعه، صمیمیت بیش از اندازه و در نتیجه حساب نبردن برخی از دانش‌آموزان از مرزها، ضعف در اطلاع‌رسانی پیرامون برنامه‌ها یا چگونگی مجوزها و نیز آینده درسی دانش‌آموزان و ترسیم برنامه‌ها با فضای دهه شصت برای دانش‌آموزان دهه نود است که مورد ابهام پدر و مادرها نیز بود.

۹.۳. فرصت‌ها (O) در مدرسه مسجد محور یاوران ولایت

مدرسه مسجد محور یاران ولایت، همان‌طور که داری نقطه قوت و ضعف‌هایی است، دارای فرصت‌هایی نیز است که اگر به آن‌ها توجه شود، این مدرسه می‌تواند (با رفع ناقصی‌ها و نقطه ضعف‌ها) به یک الگوی کاربردی تبدیل شود. در ذیل، به چند مورد از این فرصت‌ها اشاره شده است:

۱. آشتی دادن بچه‌های نسل جدید و پدر و مادرهای آن‌ها با مسجد

یکی از فرصت‌های این الگو، آشتی دادن نسل جدید در سراسر کشور با مسجد باشد. مسجد همواره مرکز و محور فعالیت‌های جامعه اسلامی، منبعی برای بهره بردن از فیض‌های معنوی و اخلاقی و دارای برکت‌های زیادی برای رفت و آمدکنندگان به آن است. در روزگاری که مشاهده‌های میدانی بیانگر کاهش حضور مردم، به ویژه نوجوانان و جوانان، در مسجدها است، تحصیل در مدرسه‌های مسجد محور، در کنار دیگر فعالیت‌های روزمره، عاملی برای جذب دوباره افراد گوناگون به مسجدها است، و حضور پررنگ کودکان و نوجوانان در

مسجد، اگر به همراه برنامه ریزی درست و تلاش خالصانه باشد، نویدی است بر اینکه باز مسجد در تربیت، تحصیل و همه امور زندگی آدمی، نقش دارد و پناهگاهی برای روزهای اضطرار، گذران اوقات بیکاری، آموزش و یادگیری، و نیز جایی برای بهتر بودن و انجام رفتار نیکو در جامعه است.

۲. زنده کردن کارکرد تعلیم و تربیت در مسجدهای کشور (ناظر به تعلیم و تربیت اسلامی در سند تحول)

مبالغه نیست اگر گفته شود که برجسته ترین عالمان اسلامی که مسلمانان به آن‌ها مباحثات می‌کنند، زندگانی علمی خود را در رواق‌های مسجدها سپری می‌کردند و آنگاه که بهره کافی به دست می‌آوردند، حلقه‌های درسی تشکیل می‌دادند و به یاد دادن می‌پرداختند؛ از این رو، می‌توان گفت که مسجدهای مسلمانان در هیچ روزی از حلقه درس عالمان و طلاب خالی نبوده، حتی امروزه نیز در این زمینه، مسجدها همچون ستارگان فروزانی می‌درخشند و همه ساله هزاران استاد از این مسجدها و مؤسسه‌های وابسته به آن‌ها خارج می‌شوند و به نشر اسلام و علوم اسلامی می‌پردازند؛ از جمله این مسجدها، مسجد جامع القرویین، جامع الازهر و جامع عتیق است. به طور کلی، نقش نیرومند مسجد در فرهنگ، اقتصاد، سیاست و وحدت مسلمانان، بر کسی پوشیده نیست (ضرابی، ۱۳۷۹: ۱۹). این الگو با رفع ناقصی‌های خود می‌تواند برای زنده کردن دوباره کارکرد تعلیم و تربیت در مسجدهای سراسر کشور، ناظر به سند تحول آموزش و پرورش کشور^۱، یک فرصت باشد.

۳. جذب و سازمان دهی طلاب علاقه‌مند، در قالب معلم و مربی، برای تعلیم و تربیت

یکی از فرصت‌هایی که در این طرح نمایان می‌شود، این است که این طرح

---

۱. در سند تحول آموزش و پرورش، تلاش برای پررنگ کردن نقش تربیتی مکان‌های مذهبی (مسجدها)، نهادهای مردمی و اجتماعی و نیز رسانه‌ها بیان شده است.

در صورت رفع ناقصی ها و تقویت نقطه قوت هایش می تواند به موقعیت مناسبی برای سامان دهی و جذب گروه بسیاری از طلاب علاقه مند به تعلیم و تربیت تبدیل شود تا با گذراندن دوره های تخصصی و لازم، به مدرسه های مسجد محور سراسر کشور و حتی به مدرسه های دولتی کشور برای رفع کمبود نیروی انسانی وارد شوند و در کنار گسترش معارف دینی، در راستای کامل کردن گستره تعلیم و تربیت در تمدن اسلامی، به میدان عمل وارد شوند.

۴. رفع کمبود فضای آموزشی مدرسه ها در کشور

در روزگاری که بحران کمبود مدرسه در برخی از منطقه های کشور ما، برای مسئولان گستره تعلیم و تربیت یک دغدغه جدی شده^۱ و همواره آموزش و پرورش ما از کمبود مدرسه و نداشتن فضای آموزشی در کشور رنج می برد تا جایی که در برخی از منطقه های کشور، به علت نبودن مدرسه، دانش آموزانی از ادامه تحصیل بازمانده اند، در حالی که در همان منطقه ها، مسجدهایی وجود دارد که می توان با برنامه ریزی، از آن ها برای تعلیم و تربیت استفاده شود؛ بنابراین در صورت کمک به این طرح و برگزاری آن در مسجدهای کشور، می توان به رفع کمبود فضای آموزشی، کمک خوبی کرد؛ البته نباید فراموش شود که همکاری متولیان امور مسجدها، فراهم کردن امکانات آموزشی و نیز همسویی نهادهای های مسئول، ضروری است.

۹،۴. چالش ها و تهدیدها (T) در مدرسه مسجد محور یاوران ولایت

مدرسه های مسجد محور و نیز مدرسه یاوران ولایت با چالش هایی برای اداره و ادامه راه روبه رو است که در صورت حل و رفع نکردن آن ها در آینده نزدیک، با مشکل های زیادی، از جمله منحل شدن روبه رو خواهد شد. در ذیل به برخی از این چالش ها اشاره شده است:

۱. نداشتن پذیرش رسمی مدرسه های مسجد محور از سوی آموزش و پرورش کشور

گردانندگان این مدرسه‌ها، گرچه بر این ادعا اصرار دارند که از قانون متفرقه آموزش و پرورش دارند استفاده می‌کنند و هیچ تقابلی با آموزش و پرورش ندارند و کمک‌کار آن‌ها نیز هستند، ولی آموزش و پرورش این ادعا را رد می‌کند و آن‌ها را بدون مجوز تأسیس و اعتبار می‌داند و به خانواده‌ها گوشزد می‌کند که هیچ مسئولیتی در مورد حضور فرزندان‌شان در این مدرسه‌ها ندارد و حتی شاکی نیز خواهد بود. مهم‌ترین دلیل آن‌ها، نداشتن مجوز و نبود نظارت بر این مدرسه‌ها است.

۲. مخالفت مسئولان مرکز رسیدگی به امور مسجدهای کشور

رسیدگی به امور مسجدهای کشور، برعهده مرکز رسیدگی به امور مسجدها است. در مصاحبه‌های گوناگون، مسئولان این مرکز مخالفت خود را با این طرح اعلام کرده‌اند که این خود باعث بروز چالش برای این طرح گردیده است. حجت‌الاسلام حجت‌الله ذاکر، معاون فرهنگی و اجتماعی امور مسجدها، در گفت‌وگو با خبرنگار حوزه آموزش و پرورش گروه علمی - پزشکی باشگاه خبرنگاران جوان، در تاریخ ۱۳۹۸/۴/۷، بیان کردند که اگر قرار باشد که فعالیتی در گستره مدرسه‌های مسجدمحور شکل بگیرد، حتماً باید پیش از اقدام، روند قانونی آن و گرفتن مجوز برای آن سپری شود. البته این مخالفت در برخی از شهرها، کمتر دیده شده، ولی این ناهماهنگی و همراهی نکردن این مرکز با گردانندگان این مدرسه‌ها، می‌تواند یکی از چالش‌های پیش‌روی این دست از مدرسه‌ها باشد.

۳. همراهی نکردن برخی از امام‌جماعت‌ها و هیئت‌امنا‌های مسجدها

مدرسه‌های مسجدمحور در برخی از موارد از سوی خود امام‌جماعت مسجد، ایجاد و مدیریت می‌شود و این حالت دارای چالش کمتری در مقایسه با مدرسه‌هایی است که امام‌جماعت غیر از مدیر مدرسه است؛ چراکه اختلاف‌ها در شیوه مدیریت و بالا بودن سن برخی از امام‌جماعت‌ها باعث بروز اختلاف‌ها، و باعث تغییر چندباره مکان این مدرسه‌ها شده است. امام‌جماعت‌های دارای سن بالا، کمتر تحمل شلوغی و سروصدای نوجوان و دانش‌آموزان را به صورت

پیوسته در مسجدها دارند و این خود یکی از چالش های مهم این طرح است.

۴. رشد قارچ گونه مدرسه های مسجد محور با کیفیت پایین

یکی دیگر از موردهایی که چالش جدی برای این مدرسه ها است - که مدیران مدرسه یاوران ولایت نیز به آن اذعان داشتند - رشد بی حساب و کتاب مدرسه های مسجد محور در بسیاری از مسجدها است؛ به طوری که در موردهایی، افراد مذهبی صرف، احساس تکلیف کرده اند و بدون برنامه ریزی دقیق و داشتن تشکیلات مناسب، به ثبت نام دانش آموزان و اجرای این طرح پرداخته اند و افزون بر ایجاد مشکل های زیاد برای خانواده آن دانش آموزان، باعث شده اند که نگاه مثبت مردم به این الگو دگرگون شود و در نتیجه، برای این مدرسه و مدرسه هایی که با برنامه بهتری در حال فعالیت است، چالش ایجاد کنند.

نتیجه گیری

پس از بررسی های صورت گرفته درباره مدرسه مسجد محور یاوران ولایت قم، نتیجه این پژوهش نشان می دهد که طرح این مدرسه مسجد محور تا رسیدن به مرحله پختگی و معرفی شدن در قالب الگوی همگانی، راه زیادی را در پیش دارد. با توجه به بررسی های صورت گرفته می توان بیان کرد، این طرح دارای نقطه قوت هایی است که تقویت آن ها می تواند کمک خوبی برای پیشبرد این طرح باشد. گفتنی است که برنامه ریزی تحصیلی برای دانش آموزان بر اساس استعدادسنجی، مربی محوری، کار جهادی تشکیلاتی، مهارت آموزی دانش آموزان، تربیت جامع، هم جوارری با مسجد، ارتباط و تعامل بیشتر پدر و مادرها با مدرسه، تعطیلی سالیانه کمتر، پرداخت شهریه مطابق با توانایی مالی پدر و مادرها، کم جمعیت بودن کلاس ها، سامانه آموزشی پیشرفت تحصیلی سمیم، محدود و بسته نبودن محتوای درسی و آزادی در تدریس، نداشتن هزینه هایی مانند اجاره و قبض در مجموعه و رضایت نسبی پدر و مادرها از اخلاق و رفتار فرزندان شان پس از آمدن به این مدرسه، از جمله نقطه قوت های این طرح است.

از سوی دیگر، با توجه به اینکه این طرح در ابتدای راه است، نقطه ضعف‌هایی نیز دارد؛ بر این اساس، برای اینکه بتواند از یک طرح با گستره محدود به سمت یک طرح ملی پیش برود، به برطرف کردن نقطه ضعف‌ها نیاز دارد. نقطه ضعف‌های این طرح عبارت است از: کمبود امکانات و فضای آموزشی استاندارد، کمبود محتوای آموزشی و تربیتی متناسب با هدف‌ها و سیاست‌های مدرسه، نبود شفافیت، نظارت و هماهنگی با اسناد بالادستی (در نظام آموزشی کشور)، تک بعدی بودن ملاک‌گزینش، کم‌تجربگی برخی از معلمان و مربیان، آینده تحصیلی مبهم، خودخوان بودن برخی از درس‌های مهم، محرومیت از امتیازهای ویژه دانش‌آموزان، طرح اشتغال اجباری پاره‌وقت دانش‌آموزان، فشار بیش از اندازه به دانش‌آموزان به دلیل برنامه‌های بسیار، صمیمیت بیش از اندازه و در نتیجه حساب نبردن برخی از دانش‌آموزان از مربیان، ضعف در اطلاع‌رسانی پیرامون برنامه‌ها یا مجوزها و ترسیم برنامه‌ها با فضای دهه شصت برای دانش‌آموزان دهه نود.

این طرح با چالش‌ها و مشکل‌هایی نیز روبه‌رو است که از جمله آن‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد: نداشتن پذیرش رسمی مدرسه‌های مسجدمحور از سوی آموزش و پرورش کشور، رشد قارچ‌گونه مدرسه‌های مسجدمحور، همکاری نکردن مرکز امور مسجدها و مخالفت برخی از امام‌جماعت‌ها و هیئت‌امناهای مسجدها. مدرسه مسجدمحور یاوران ولایت که به دلیل داشتن محیط سالم و تکیه بر تربیت دینی، تا اندازه‌ای مورد توجه و استقبال برخی از خانواده‌ها قرار گرفته، دارای فرصت‌های قابل توجهی است؛ فرصت‌هایی مانند آشتی دادن بچه‌های نسل جدید در سراسر کشور و پدر و مادرهای آن‌ها با مسجدها، زنده کردن کارکرد تعلیم و تربیت در مسجدهای کشور (ناظر به تعلیم و تربیت اسلامی در سند تحول)، و جذب و سازمان‌دهی طلاب علاقه‌مند در قالب معلم و مربی برای تعلیم و تربیت، از جمله آن‌ها است.

با توجه به مطلب‌های بیان شده، به نظر می‌رسد که هرچند بیشتر اجراکنندگان

این طرح از افراد دغدغه مند و دلسوز هستند و با کار جهادی تشکیلاتی، همه تلاش خود را برای پیشبرد این طرح انجام می دهند، ولی باید توجه داشت که رفع نشدن ناقصی ها و چالش های پیش گفته می تواند صدمه های جبران ناپذیری را به آینده تحصیلی و علمی دانش آموزان این مدرسه بزند؛ ضربه هایی که شاید باعث شود در آینده، ادامه چنین الگوهایی با مشکل های جدی و نیز با استقبال نکردن از سوی پدر و مادرهای دغدغه مند دانش آموزان، روبه رو شود.

پیشنهادها

همان طور که بیان شد، این الگو مانند هر الگوی دیگر تعلیم و تربیتی، دارای نقطه قوت ها، نقطه ضعف ها، چالش ها و فرصت هایی است که به صورت مفصل در این پژوهش آمده است؛ از این رو، برای تقویت این الگو، در ادامه، برخی از پیشنهادهایی که مفید به نظر می رسد، بیان شده است:

۱. جذب مربیان متخصص و باتجربه و افزایش دوره های آموزشی ضمن خدمت، از جمله دوره های آشنایی با روان شناسی رشد و شیوه تعامل با کودک و نوجوان؛
۲. همکاری با مرکزهای تخصصی، مانند دفتر تبلیغات و مرکز فنی حرفه ای، با هدف برگزاری دوره های مهارت آموزی برای بالا بردن سطح کیفیت آموزش؛
۳. راه اندازی واحد پژوهش، متشکل از پژوهشگران متخصص، یا در صورت نداشتن این امکان، همکاری با مرکزهایی مانند پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، برای تولید محتوای آموزشی و تربیتی مورد نیاز؛
۴. برگزاری جلسه های گوناگون با نهادهایی مانند حوزه علمیه قم و آموزش و پرورش برای مشخص کردن نهاد نظارتی بر این گونه مدرسه ها؛
۵. راه اندازی و مدیریت کارگاه های تولیدی کوچک در مسجد و به کارگیری دانش آموزان در آن، برای کاهش آسیب های اشتغال اجباری دانش آموزان، آموزش تخصصی کار و کمک به روند تولید؛

۶. تهیه دفترچه راهنمای مستند برای آشنایی با برنامه‌ها، مجوزها و دیگر موضوع‌های مرتبط با مدرسه و دانش‌آموزان، با هدف شفافیت‌سازی و زدودن ابهام‌های طرح؛
۷. جذب یک روان‌شناس متخصص، ثابت و پرتوان برای خدمات‌دهی در مجموعه؛
۹. برگزاری درس‌های خودخوان به صورت تدریس حضوری در همه پایه‌های تحصیلی؛
۱۰. راه‌اندازی مقطع‌های بالاتر تحصیلی از سوی خود مجموعه یا همکاری با دیگر مجموعه‌ها برای ایجاد آن.

در بخش چالش‌ها نیز پیشنهاد می‌شود که حتماً با همکاری و تعامل و برگزاری جلسه‌های متعدد با مسئولان امور مسجدها، به نوعی این مرکز را همکار این طرح قرار دهند تا معضل مخالفت این مرکز (به سبب غیرقانونی بودن این مدرسه‌ها و تأکید بر مجوزدار بودن) تا اندازه زیادی کاهش یابد و با توجه به سیاست‌های حمایتی مرکز امور مسجدها در کسب مجوزات لازم، یک فرصت حمایتی ایجاد شود. اگر طرح مدرسه‌های مسجدمحور از سوی خود امام‌جماعت مسجد، مدیریت و ایجاد نشده یا امام‌جماعت خودش دغدغه آن را ندارد، می‌توان چالش مخالفت امام‌جماعت مسجد را به فرصت تبدیل کرد؛ بدین صورت که با برگزاری جلسه‌هایی، برای تبیین هدف و ایجاد دغدغه در رویکرد امام‌جماعت تلاش شود. نبود نظارت در هر موضوعی باعث استفاده بد از آن و افت در آن خواهد شد؛ اگر نهادی مانند حوزه علمیه یا دفتر تبلیغات یا خود آموزش و پرورش، در کنار احترام به استقلال این مدرسه‌ها، متولی نظارت بر این مرکزها شود، تا اندازه‌ای از رشد قارچ‌گونه این مدرسه‌ها و آسیب‌های پس از آن جلوگیری خواهد شد و خود این نظارت، باعث تقویت و شکوفایی و رفع برخی از مشکل‌ها می‌شود. ضمن اینکه انجام این طرح، فرصت مناسبی برای آموزش و پرورش خواهد بود تا کمبود مدرسه‌ها و فضای آموزشی در سراسر کشور را رفع کند.

کتابنامه

۱. اصغری نکاح، محسن (۱۳۸۵)، «تجربه‌نگاری در فعالیت‌های آموزشی با تأکید بر تجربه‌نگاری دست‌اندرکاران آموزش ویژه (۲۷ تا ۳۳ - ۴ - ۵۲ تا ۵۳ - ۱۳۸۵)»، تعلیم و تربیت استثنایی، ش ۵۲ و ۵۳.
۲. براند، رابرت هیلن (۱۳۶۷)، پیدایش مساجد سرزمین‌های اسلامی در سده‌های نخستین، مترجم: بهاره کیانی، مجله هنر، ش ۳۴، ص ۴۴۶-۴۷۹.
۳. پهلوان‌زاده، لیلا (۱۳۹۲)، گنجینه فرهنگ آثار معماری ایران، اصفهان: معمارخانه باغ‌نظر.
۴. حقانی، فریبا و همکاران (۱۳۸۷)، «وضعیت محیط فیزیکی درمانگاه‌های آموزشی بیمارستان‌های دانشگاه علوم پزشکی اصفهان»، مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ش ۸ (۲)، ص ۲۳۹ - ۲۴۵.
۵. شجاعی، علیرضا (۱۳۸۹)، فضا‌های آموزشی: قواعد و معیارها، تهران: انتشارات سیمای دانش.
۶. ضرابی، عبدالرضا، نقش و عملکرد مسجد در تربیت، معرفت، ۱۳۷۹، شماره ۳۳.
۷. کرامتی، محمدرضا و همکاران (۱۳۹۶)، «مقایسه فضای آموزشی مدارس دولتی و غیردولتی (مورد: مدرسه‌های متوسطه شهر کرج)»، ش ۱، ص ۵۱ - ۷۲.
۸. مصاحبه‌شوندگان
۹. حجت‌الاسلام قوامی (امام جمعه پردیسان)؛
۱۰. حجت‌الاسلام محمود محققیان (امام جماعت مسجد خاتم الانبیا-)
۱۱. حجت‌الاسلام مهدی زمانی (مدیر مدرسه مسجد محور یاوران ولایت قم)؛
۱۲. حجت‌الاسلام علی گروسی (مدیر مدرسه‌های مسجد محور پردیسان)؛
۱۳. حجت‌الاسلام محمد مهدی روحانی (معاون آموزش)؛
۱۴. حجت‌الاسلام محمد خلفی (معاون آموزش پیشین مدرسه مسجد محور یاوران ولایت قم)؛
۱۵. حجت‌الاسلام مجتبی مولوی (معاون فرهنگی)؛
۱۶. حجت‌الاسلام امیرحسین کاملیان (مربی)؛
۱۷. حجت‌الاسلام محمدرضا دلیری (مربی)؛
۱۸. حجت‌الاسلام مشکینی (مربی)؛
۱۹. حجت‌الاسلام حسن کربلایی (فعال فرهنگی مدرسه‌های مسجد محور)؛
۲۰. مهندس عباس جهانبخش (فعال فرهنگی در زمینه تمدن‌سازی)؛

۲۱. حجت الاسلام محمد جواد نجف لو (فعال فرهنگی، از والدین)؛
۲۲. حجت الاسلام علیرضا میرجلیلی (فعال فرهنگی، از والدین)؛
۲۳. حجت الاسلام علی نامینی (فعال فرهنگی، از والدین)؛
۲۴. حجت الاسلام جواد رهبر (فعال فرهنگی، دبیر قرارگاه فرهنگی خاتم اوصایای قم، از والدین)؛
۲۵. استاد علی اصغر کاویانی (معلم)؛
۲۶. تعداد ۶ نفر از مادران دانش آموزان، بدون معرفی، مصاحبه کردند.